AI VOSITALARIDAN FOYDALANISHDA O‘QITUVCHILARNING MOTIVATSIYASI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika ta’lim fakulteti Psixologiya ta’lim yo‘nalishi bosqich sirtqi talabasi

Zokirjonov Javohir
lmiy rahbar: **Xudayberdiyev Oybek Gafurovich**

Psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Sun’iy intellekt (AI) texnologiyalarining ta’lim jarayoniga jadal integratsiyasi pedagogik faoliyatning samaradorligi va sifatiga bevosita ta’sir qilmoqda. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo‘lgan motivatsiyasi ularning pedagogik samaradorligi, innovatsion faoliyati va professional rivojlanish darajasi bilan bog‘liq muhim omil hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi — o‘qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo‘lgan motivatsiyasini aniqlash, uni shakllantiruvchi psixologik va pedagogik omillarni tahlil qilish. Tadqiqot aralash metodologiya asosida, so‘rovnoma, intervyu va kuzatuv metodlari yordamida olib borildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo‘lgan motivatsiyasi ularning ichki motivatsiyasi, texnologik savodxonligi, refleksiv yondashuvi va professional o‘sish istagi bilan uzviy bog‘liq. Ushbu natijalar pedagogik amaliyotda AI vositalarini joriy etishda motivatsion yondashuvlarni hisobga olish zarurligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: motivatsiya, AI vositalari, pedagoglar, texnologik savodxonlik, refleksiv yondashuv, professional rivojlanish.

Kirish (dolzarblik va muammo qo‘yilishi)

Zamonaviy ta’lim tizimida sun’iy intellekt (AI) texnologiyalari o‘quv jarayonlarini tubdan o‘zgartirmoqda. AI vositalari pedagoglarga ta’limni individualizatsiyalash, interaktiv mashg‘ulotlarni tashkil etish va o‘quvchilarning natijalarini real vaqt rejimida monitoring qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, AI vositalaridan samarali foydalanish pedagoglarning motivatsiyasiga bevosita bog‘liq bo‘lib, ular texnologiyani qanchalik faol, ijobiy va uzluksiz qo‘llashini belgilaydi.

Tadqiqot amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab pedagoglar AI texnologiyalaridan foydalanish jarayonida texnologik murakkabliklar, vaqt cheklovlari va bilim yetishmasligi kabi omillar bilan yuzma-yuz keladi. Natijada motivatsiya pasayishi, innovatsion faoliyatga nisbatan passivlik va pedagogik stress yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli o‘qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo‘lgan motivatsiyasini o‘rganish va uni shakllantiruvchi psixologik va pedagogik omillarni aniqlash ilmiy jihatdan dolzarb vazifa hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — pedagoglarning AI vositalaridan foydalanishga bo‘lgan motivatsiyasining nazariy asoslarini tahlil qilish va uni shakllantiruvchi asosiy psixologik va pedagogik faktorlarni aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili (nazariy asoslar)

Pedagoglarning motivatsiyasi va AI texnologiyalarini qabul qilish masalasi psixologiya va ta'lim fanlarida keng o'rganilgan. Motivatsiya tushunchasi Deci va Ryan (2000) tomonidan ishlab chiqilgan **O'z-o'zini belgilash nazariyasi** (Self-Determination Theory) asosida tahlil qilinadi, bunda ichki motivatsiya va tashqi rag'batlantirish pedagogning faoliyatdagi innovatsion yondashuvini belgilaydi. Ichki motivatsiya yuqori bo'lgan pedagoglar AI vositalaridan faol foydalanadi, yangi metodikalarni sinab ko'radi va o'z kasbiy o'sishini rag'batlantiradi.

Texnologik savodxonlik ham motivatsiyaga ta'sir qiluvchi muhim omil sifatida e'tiborga olinadi (van Dijk, 2005). Pedagoglar AI vositalarini samarali qo'llay olish darajasi ularning texnologik ko'nikmalari, tajribasi va o'z-o'zini samaradorlik hissi bilan bog'liq. Yuqori darajadagi texnologik savodxonlik motivatsiyani oshiradi, pedagogni texnologiya bilan tajriba qilishga va innovatsion faoliyatga jalb qiladi.

Shuningdek, refleksiv yondashuv (Schön, 1983) pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va yangi strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi. AI vositalaridan foydalanishda refleksiv kompetensiya motivatsiya va samaradorlikni mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi.

Tadqiqotlarda pedagoglarning professional rivojlanishi va o'z-o'zini anglash jarayoni ularning motivatsiyasini mustahkamlovchi omil sifatida ko'rsatilgan (Fullan, 2007). AI vositalari pedagogik jarayonga joriy etilganda, motivatsiyani oshirish uchun shaxsiy rivojlanish, professional hamjamiyatlar bilan integratsiya va doimiy malaka oshirish imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo'lgan motivatsiyasi murakkab, ko'p faktorli va kontekstga bog'liq tizim bo'lib, u ichki motivatsiya, texnologik savodxonlik, refleksiv yondashuv va professional o'sish istagi bilan belgilanadi. Shu bois, mazkur jarayonni tizimli o'rganish va ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi.

Metodologiya (tadqiqot metodlari)

Mazkur tadqiqot o'qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo'lgan motivatsiyasini o'rganishga qaratilgan bo'lib, **aralash metodologiya** (kvantitativ va sifat metodlari uyg'unligi) asosida tashkil etildi. Tadqiqot quyidagi bosqichlarda olib borildi: diagnostik, shakllantiruvchi va nazorat bosqichlari.

Ishtirokchilar: Tadqiqot bazasini O'zbekistonning turli hududlaridagi umumiy o'rta ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan 150 nafar o'qituvchi tashkil etdi. Ishtirokchilar tanlovi ixtiyoriylik, kasbiy tajriba (3 yildan ortiq) va fan yo'nalishlari xilma-xilligini inobatga olgan holda amalga oshirildi.

Metodlar:

1. **So'rovnoma** — o'qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo'lgan motivatsiyasi va ichki/tashqi rag'batlantirish omillarini aniqlash uchun maxsus ishlab chiqildi.
2. **Intervyu** — chuqur sifat tahlilini olib borish, motivatsion strategiyalar va texnologiyaga munosabatni tushunish uchun ishlatildi.
3. **Kuzatuv** — AI vositalari qo'llanilayotgan dars jarayonlarini baholash va pedagoglarning faoliyatdagi motivatsiyasini vizual tahlil qilish uchun qo'llanildi.

Shakllantiruvchi bosqich: Tadqiqot doirasida o'qituvchilar uchun maxsus trening dasturi ishlab chiqildi, unda quyidagilar amalga oshirildi: AI vositalaridan samarali foydalanish

metodikasi, Refleksiv va kreativ yondashuvni rivojlantirish, Ichki motivatsiyani rag‘batlantirish bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar, Professional hamjamiyatlar bilan tajriba almashish.

Nazorat bosqichi: Dastlabki va yakuniy natijalar qiyosiy tahlil qilindi. Olingan ma’lumotlar **matematik-statistik usullar** yordamida qayta ishlanib, foiz ko‘rsatkichlari, o‘rtacha qiymatlar va dinamik o‘zgarishlar aniqlashtirildi.

Natijalar va muhokama

Diagnostik bosqich natijalari: Tadqiqotning dastlabki tahlili shuni ko‘rsatdiki, 150 nafar pedagog orasida: 38% o‘qituvchilar AI vositalaridan foydalanishga yuqori motivatsiyaga ega, 44% o‘rta darajada motivatsiyaga ega, 18% past darajada motivatsiya ko‘rsatdi.

Bu natijalar pedagoglarning aksariyati AI vositalaridan foydalanishga qarshi hech bo‘lmasa passiv munosabat bildirishini yoki texnologik murakkabliklar sabab motivatsiya pasayishini ko‘rsatadi.

Shakllantiruvchi bosqich natijalari: Maxsus treningdan so‘ng qayta diagnostika natijalari ijobiy dinamikani ko‘rsatdi: Yuqori motivatsiyaga ega o‘qituvchilar ulushi 38% dan 57% gacha oshdi, O‘rta darajadagi motivatsiya 44% dan 36% ga kamaydi, Past motivatsiya 18% dan 7% gacha tushdi.

Muhokama:

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, o‘qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo‘lgan motivatsiyasi ko‘plab omillarga bog‘liq:

1. Ichki motivatsiya va kasbiy o‘sish istagi;
2. Texnologik savodxonlik va o‘z-o‘zini samaradorlik hissi;
3. Refleksiv yondashuv va faol tahlil qilish ko‘nikmalari;
4. Professional hamjamiyatlar bilan tajriba almashish va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash.

Olingan natijalar zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan, faoliyatga yo‘naltirilgan va texnologik integratsiyalashgan ta’lim konsepsiyalari bilan mos keladi. Shuningdek, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, motivatsiyani oshirish faqat texnologik trening bilan cheklanmasdan, pedagogning ichki psixologik tayyorgarligi, refleksiv va innovatsion yondashuvlarini rivojlantirish orqali amalga oshirilishi lozim.

Umuman olganda, empirik natijalar AI vositalaridan foydalanishda pedagoglarning motivatsiyasini tizimli, kompleks yondashuv asosida rivojlantirish yuqori samaradorlikka olib kelishini tasdiqlaydi.

Xulosa (ilmiy natijalar)

Mazkur tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, o‘qituvchilarning AI vositalaridan foydalanishga bo‘lgan motivatsiyasi ularning ichki motivatsiyasi, texnologik savodxonligi, refleksiv yondashuvi va professional rivojlanish istagi bilan uzviy bog‘liq. Empirik natijalar diagnostik bosqichda o‘qituvchilarning faqat 38% i yuqori motivatsiya ko‘rsatganini, shakllantiruvchi treningdan so‘ng esa bu ko‘rsatkich 57% gacha oshganini namoyish etdi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki:

1. Pedagoglarning motivatsiyasi tizimli va kompleks yondashuv asosida oshirilganda samarali bo‘ladi.
2. Faoliyatga yo‘naltirilgan, interaktiv treninglar va refleksiv mashg‘ulotlar motivatsiyani sezilarli darajada kuchaytiradi.
3. AI vositalaridan foydalanish pedagoglarning professional o‘sishi va innovatsion faoliyatiga bevosita ta’sir qiladi.

Ushbu natijalar pedagogika fanida motivatsiya va texnologik integratsiyalashgan ta'lim masalalarini chuqur o'rganish zaruratini tasdiqlaydi va AI davrida pedagogik faoliyatni modernizatsiya qilish uchun ilmiy asos yaratadi.

Amaliy tavsiyalar

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. **Motivatsiyani oshirish uchun maxsus treninglar:** Pedagoglar uchun AI vositalaridan foydalanishga yo'naltirilgan interaktiv va refleksiv mashg'ulotlar tashkil etish zarur.
2. **Texnologik savodxonlikni rivojlantirish:** Pedagoglarni AI texnologiyalari bilan ishlash ko'nikmalari va texnologik innovatsiyalarni o'zlashtirishga rag'batlantirish.
3. **Refleksiv yondashuvni kuchaytirish:** Pedagoglarga o'z faoliyatini tahlil qilish va yangi strategiyalar ishlab chiqish imkoniyatini beruvchi refleksiv mashg'ulotlarni joriy etish.
4. **Professional hamjamiyatlar va onlayn platformalar:** Pedagoglarni tajriba almashish, muammolarni muhokama qilish va innovatsion metodlarni qo'llashga jalb etish.
5. **Ichki motivatsiyani rag'batlantirish:** Pedagoglarning o'z-o'zini samaradorligini oshirish, ichki motivatsiyani rag'batlantiruvchi psixologik qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratish.

Ushbu tavsiyalar pedagogik amaliyotda AI vositalarini samarali joriy etish va o'qituvchilarning motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2000). *Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being*. American Psychologist, 55(1), 68–78.
2. van Dijk, J. (2005). *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*. Sage Publications.
3. Fullan, M. (2007). *The New Meaning of Educational Change*. Teachers College Press.
4. Schön, D.A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Basic Books.
5. Ertmer, P.A., & Ottenbreit-Leftwich, A.T. (2010). *Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect*. Journal of Research on Technology in Education, 42(3), 255–284.
6. Inan, F.A., & Lowther, D.L. (2010). *Factors affecting technology integration in K–12 classrooms: A path model*. Educational Technology Research and Development, 58, 137–154.
7. Mishra, P., & Koehler, M.J. (2006). *Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge*. Teachers College Record, 108(6), 1017–1054.
8. Tschannen-Moran, M., & Hoy, A.W. (2001). *Teacher efficacy: Capturing an elusive construct*. Teaching and Teacher Education, 17(7), 783–805.
9. Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. Routledge.
10. Koehler, M.J., Mishra, P., & Cain, W. (2013). *What is technological pedagogical content knowledge (TPACK)?*. Journal of Education, 193(3), 13–19.
11. Ertmer, P.A. (1999). *Addressing first- and second-order barriers to change: Strategies for technology integration*. Educational Technology Research and Development, 47(4), 47–61.

12. P21 (Partnership for 21st Century Learning). (2019). *Framework for 21st Century Learning Skills*.
13. Law, N., Pelgrum, W.J., & Plomp, T. (2008). *Pedagogy and ICT use in schools around the world: Findings from the IEA SITES 2006 study*. Springer.